DOI: 10.59277/AIIGB/2023.62.09

ORIGINE SOCIALĂ, REȚELE CONFESIONALE ȘI DE FAMILIE LA ELITA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA. STUDIU DE CAZ: DEPUTAȚII GRECO-CATOLICI ȘI ORTODOCȘI (1861-1918)

Ana Victoria Sima[*]
Marius Eppel[**]

Abstract *This study analyses to what extent social origin, family and confessional networks influenced the rise and development of the Romanian political elite in Transylvania in the second half of the nineteenth century and at the beginning of the twentieth century. This analysis focuses on the Greek-Catholic and Orthodox laymen and clergymen who asserted themselves in the political life of Transylvania during the studied period. Starting from the unanimously accepted premise that clergymen were gradually replaced by secular politicians (laymen) on the political stage in the second half of the nineteenth century, we aim to achieve the following goals.*

First of all, we wish to identify the social provenance of this political elite and the decisive role played by the socio-economic background in their advancement as individual actors or as members of a decision-making group. Secondly, we intend to see to what extent belonging to a confession, in this case to the Greek-Catholic and Orthodox faith, was an incentive towards political cohesionin dualistic Hungary. Specifically, we will try to answer a few research questions such as: did confession still serve, in the second half of the nineteenth century, as an invisible bondamong the Romanian political elite? Given the existing structures in the territory, at the level of the dioceses, vicariates and deaneries, could confession ensure a broader and more efficient electoral support compared to other voter activation mechanisms?

Last but not least, we will attempt to capture the socio-confessional networks existing at the level of the Romanian political groups, their ramifications in the territory and their ability to support and influence the political leaders' decisions.

Keywords: Romanian political elite, Transylvania, social mobility, family and confessional networks.

Introducere

Pentru Transilvania, ca provincie a Monarhiei dunărene, perioada anilor 1861-1918 a fost epoca a două experimente politice distincte. Primul, deschis prin Diploma din octombrie 1860 și Patenta imperială din februarie 1861, le-a oferit,

[*] Conf. univ., dr., Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai; Centrul de Studii Transilvane, Academia Română, Cluj-Napoca; email: anna.simma@ubbcluj.ro; https://orcid.org/0000-0002-6794-6779

[**] Lect. univ., dr., Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai; Asistent Cercetare, Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca; email: ioan.eppel@ ubbcluj.ro; https://orcid.org/0000-0002-6799-7576

pentru prima dată românilor, recunoașterea egalității lor ca națiune politică alături de celelalte națiuni consacrate ale Transilvaniei. Cel de-al doilea, inaugurat odată cu pactul dualist (1867), a anulat autonomia provinciei și concesiile acordate anterior, consacrând uniunea acesteia cu Ungaria. Diametral opuse, cele două formule politice au marcat profund comportamentul liderilor românilor, obligându-i să se adapteze continuu schimbărilor politice venite dinspre Viena și Pesta, dar fără a pierde din vedere țelurile lor naționale. Entuziasmul și cooperarea cu care întâmpinaseră „era liberală" a anilor '60, au fost abandonate după încheierea pactului dualist, în favoarea dezaprobării și a scepticismului cu care priveau la aplicabilitatea noului regim politic. Nemulțumirea lor majoră era aceea de a-și vedea pierdută autonomia Transilvaniei și o dată cu ea și drepturile politice obținute de români în Dieta de la Sibiu din 1863. În acest context, cei mai mulți dintre ei au ales să lupte pasiv împotriva regimului dualist, retranșându-se nu de puține ori în cultură, economie, școală, în vreme ce doar o mică parte a lor a ales să participe activ la viața politică din Ungaria. Deceniile care au urmat au stat sub semnul adaptării permanente la nou, la schimbare. Abia la începutul secolului XX, elita politică românească s-a resemnat în fața dualismului, adoptând ca tactică politică activismul. O făcea de pe pozițiile unei noi generații de politicieni, ale căror rânduri începuseră să crească și să se afirme timid încă din deceniul șapte al secolului al XIX-lea, pentru a se manifesta plenar în anii care au urmat.

Așadar schimbarea de tactică politică fusese pregătită și precedată de una structurală, ce pătrunsese adânc în capilarele elitei politice românești. Ea începuse odată cu primii laici (avocați, bancheri, profesori, medici, scriitori, ofițeri) care au intrat în politică alături de ierarhii celor două Biserici românești ortodoxă și greco-catolică, pentru a-i înlocui treptat de la conducerea destinelor politice ale națiunii lor. Vorbim aici de două generații de politicieni care s-au succedat la conducerea politico-națională a românilor din Transilvania în anii 1861-1918, ale căror atitudini și comportamente au purtat marca inconfundabilă a originii lor sociale și a climatului politic fluid în care s-au văzut obligați să funcționeze.

De ce o analiză asupra originii sociale, a relațiilor de familie și confesionale la elita politică românească din Transilvania?

Elita politică românească din Transilvania secolului al XIX-lea a constituit și continuă să rămână până astăzi o temă de cercetare pe cât de ofertantă pe atât de incomplet recuperată. Ne referim aici îndeosebi la studiile de natură prosopografică și socio-profesională dedicate acestui segment elitar, care, în ciuda rezultatelor obținute în ultimele decenii[1], rămân încă direcții de cercetare

[1] Keith Hitchins, *Afirmarea Națiunii: Mișcarea națională românească din Transilvania 1860/1914*, București, Edit. Enciclopedică, 2000, p. 96–104; Vlad Popovici, *Acte și documente privind elita politică românească din Transilvania (1869-1896)*, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2010, p. 11–37; Idem, *Studies on the Romanian Political Elite from Transylvania and Hungary (1861-1918)*, Cluj-Napoca, Edit.

deschise. Aspecte privind back groundul socio-profesional al indivizilor, universul lor de înrudire, mediile culturale și confesionale în care s-au format și s-au afirmat sunt tot atâtea întrebări de cercetare ale căror răspunsuri pot ilustra și cuantifica mobilitatea socială la nivelul acestui grup elitar şi, nu de puține ori, comportamentul lor politic.

În acest sens se cuvine precizat faptul că studiile realizate de sociologi și demografi identifică existența mai multor factori favorizanți în mobilitatea socială a indivizilor. Unul dintre ei l-a constituit indiscutabil familia, care, prin resursele socio-economice de care dispunea și prin rețelele create în jurul ei prin căsătorie și adopție, a influențat multi-generațional mobilitatea socială a membrilor ei[2]. Un al doilea factor a fost dat de școală, ca mediu de formare și de coeziune. Văzută din această perspectivă, școala era locul unde se descopereau afinități și se legau prietenii, ce aveau să fie valorificate ulterior, de către indivizi, în propriile lor cariere[3]. Un rol deloc neglijabil în fenomenul de coeziune al persoanelor și al grupurilor l-a deținut și confesiunea, din perspectiva capitalului de imagine pe care Biserica și reprezentații ei l-au deținut în societate. Raportați la societatea românească transilvăneană a secolului al XIX-lea, toți acești factori s-au regăsit, în traseele individuale ale liderilor politici români, însă în proporții variabile și cu particularități de la un caz la altul.

Iată de ce, în studiul de față, am pornit de la absența unei analize de acest gen, care să trateze într-o manieră comparată deputații români greco-catolici și ortodocși în Dieta Transilvaniei și în Parlamentului Ungariei în perioada anilor 1861-1918. În cercetările premergătoare acestui studiu am putut observa că între cele două grupuri elitare există o sumă de similarități pornind de la caracterul etnic, lingvistic, proiectele politice asumate, dar și o serie de deosebiri, date de

Mega, 2012; Idem, *Family relations and Group Mobilization within the Romanian Political Elite in Transylvania (1861-1900)*, în vol. *Economic and Social Evolutions at the Crossroads of the World System*, eds.: Iosif Marin Balog, Rudolf Graf, Cristian Luca și în „Transylvanian Review", (XXII) 2013, Supplement no. 2, p. 106–118; Idem, *Elita politică românească din Transilvania (1869-1881). O perspectivă alternativă*, „Annales Universitas Apulensis Series Historica", (I) 2020, no. 14, p. 213-227; Alexandru Onojescu, *The Romanian administrative Elite from Transylvania in the Liberal Period (1861-1867)*, în vol. *Proceedings of the 7th Annual South—East European Doctoral Student Conference: Infusing Research and Knolwledge in South-East Europe*, eds.: K. Bratanis, D. Dranidis, P. Koktsidis, L. Lazouras, E. Nikolaidou, Thessaloniki:, SEERC, 2012, p. 873–887; Ovidiu Iudean, *The Romanian Governmental Representatives in the Budapest Parliament (1881-1918)*, Cluj-Napoca, Edit. Mega Publishing House, 2016.

[2] A se vedea în acest sens doar câteva dintre studiile semnate de Andrew Milles, *How open was Nineteenth-Century British Society? Social Mobility and Equality of Opportunity, 1839-1914*, în vol. *Building European Society: Occupational Change and Social Mobility in Europe, 1840-1940*, eds.: Andrew Milles, David Vincent, New York, Manchester University Press, 1993, p. 18–39; Jason Long and Joseph Ferrie, *Intergenerational Occupational Mobility in Great Britain and United State since 1850*, „The American Economic Review", vol. 103, nr. 4 (iunie 2013), p. 1109–1137; Robert D. Mare, *A Multigenerational View of Inequality*, „Demography", vol. 48, nr. 1 (February 2011), p. 1-23.

[3] Alexandru Onojescu, *op. cit.*, p. 877.

apartenența lor la confesiuni diferite, de atitudini și poziționări în viața politică, de originea lor socială și profesională, ceea ce impune în studiul de față utilizarea analizei comparatiste pentru formularea de concluzii relevante.

Pornind de la aceste constatări, ne-am propus să urmărim în ce măsură originea socială și rețelele de natură familială și confesională au influențat mobilitatea socială a elitei politice românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX.

Surse și metodologie

Eșantionul pe care l-am avut în vedere pentru analiza de față este format dintr-un număr de 79 de deputați români, 50 greco-catolici și 29 ortodocși, dintr-un total de 82, câți au activat în viața politică din Transilvania în intervalul 1861-1918. Alegerea acestui eșantion a fost determinată de existența și de accesibilitatea surselor privind recuperarea lor în cheie socio-prosopografică[4]. Pentru fiecare dintre cei 79 de deputați am reconstituit, tabelar pe confesiuni[5], profilul lor socio-profesional pornind de la sursele existente, pe care le-am redat, selectiv, în notele de subsol.

Ca surse, am utilizat registre parohiale de stare civilă (parțial); registrul preoților decedați din episcopia greco-catolică de Gherla, necrologuri, enciclopedii, dicționare de personalități, corespondență, colecții de documente, memorii, însemnări, biografii dedicate indivizilor din eșantionul analizat.

Din punct de vedere metodologic, am ales să urmărim câteva aspecte ale istoriei elitei politice românești din Transilvania, menite să ne ofere informații esențiale pentru înțelegerea ascensiunii ei sociale și a comportamentului acesteia în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. XX. Mai exact, principalele teme pe care le-am abordat au fost: a) identificarea categoriilor sociale din care proveneau deputații greco-catolici și ortodocși din Transilvania în perioada 1861-1918; b) reconstituirea, pe baza câtorva studii de caz, a rețelelor de familie din care făceau parte; c) evaluarea rolului apartenenței lor confesionale la Biserica greco-catolică sau ortodoxă ca factor de solidarizare și de promovare a intereselor lor politico-naționale.

Categoriile profesionale, sociale și mediul familial

O privire generală asupra profilului lor profesional ne arată faptul că din cei 79 de deputați români de confesiune greco-catolică și ortodoxă, ale căror date biografice au permis reconstituirea profilului lor, 44 erau juriști, 17 erau clerici,

[4] Pentru 3 dintre deputații greco-catolici nu au putut fi indentificate surse bibliografice și arhivistice care să permită reconstituirea biografiilor lor.

[5] A se vedea tabelele 1 și 2 referitoare la deputații români greco-catolici și ortodocși din perioada 1861-1918.

7 funcționari civili, 3 profesori, 3 proprietari, 2 medici, un ofițer, un scriitor și un inginer. Comparativ, din totalul celor 79 de deputați români, 50 erau greco-catolici, ceea ce reprezintă un procent de 63,29%, în vreme ce deputații ortodocși dețineau doar 36,7%. Proporțional pe confesiuni juriștii erau categoria cea mai numeroasă, cu 29 de greco-catolici și 16 ortodocși, urmați de preoți ce însumau 17 persoane, din care 8 greco-catolici și 9 ortodocși. Lor li se adăugau apoi 7 funcționari civili (greco-catolici), 3 profesori (2 greco-catolici și 1 ortodox), 2 proprietari (greco-catolici), 2 medici (1 greco-catolic și 1 ortodox), un ofițer (greco-catolic), un scriitor și un inginer, ambii ortodocși.

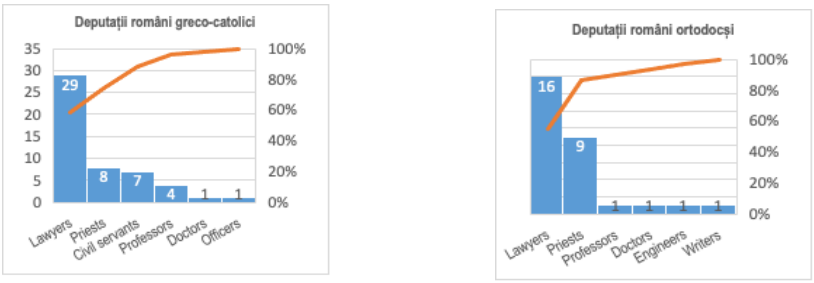

Figura 1: Profilul profesional al deputaților români

Dacă analizăm comparativ alegerea profesiei la deputații greco-catolici și ortodocși, putem constata existența unor reale similitudini. Astfel, peste jumătate dintre ei (71% greco-catolici, 55% ortodocși) au ales să urmeze specializări în domeniul juridic. Spre teologie s-au îndreptat 31% dintre ortodocși, într-un procent mai mare decât cel al greco-catolicilor care s-au cifrat la 20%, în timp ce spre cariera de profesor doar 4% dintre ortodocși raportat la 9% greco-catolici. Medicina a constituit o a patra opțiune pentru ambele confesiuni, procentul lor raportat la totalul membrilor fiind quasi-similar, 4% la ortodocși și 2% la greco-catolici. Ingineria și cariera militară s-au situat pe ultimul loc în alegerile lor de carieră.

În ceea ce privește preferința elitei românești, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru profesia de jurist, există mai multe explicații, care țin cont de contextul social și politic în care s-a aflat Transilvania acelor timpuri. Era vremea revendicărilor drepturilor naționale, iar mijlocul cel mai la îndemână pentru familiile de români a fost să-și îndrepte copiii către studii de drept. În acest fel, absolvenții de studii juridice se puteau insera mai ușor în sistemul administrativ-juridic al statului, de unde își puteau mai apoi aduce aportul la susținerea deziderateleor națiunii lor de la un nivel superior. Rămân ilustrative în acest sens cazurile lui Vasile Ladislau Pop (greco-catolic) și Mihail Orbonaș (ortodox), doi dintre deputații români ai perioadei analizate, ale căror cariere juridice i-au propulsat în cele mai înalte funcții în stat. De pildă, Vasile Ladislau Pop, deși

urmase inițial studii de drept la Cluj, apoi teologice la Viena, la îndemnul familiei preoțești din care provenea, a renunțat la cariera preoțească pentru o alta în domeniul juridic. Grație acesteia, în anii ’60 ajunge să ocupe funcția de vice-președinte al Guberniului Transilvaniei și președinte al Tribunalului suprem al aceleiași provincii[6].

Că studiile juridice au constituit cea mai râvnită alegere în carieră o dovedește numărul mare de deputați, de profesie juriști, ce proveneau din familii de preoți. De pildă, din 38% de deputați greco-catolici proveniți din familii preoțești, 57,89% au urmat studii în drept. În rândurile deputaților ortodocși, din procentul de 36,7 % de deputații ortodocși un procent de 7% proveneau din familii de preoți, iar dintre aceștia majoritatea au urmat o carieră juridică. Interesant de remarcat este faptul că prin orientarea lor spre o carieră juridică, mulți dintre ei puneau capăt unor dinastii preoțești, în care preoția fusese transmisă în familie, din generație în generație. Cu ei se sfârșea așadar, o lume. Lumea satelor românești transilvănene în care preoții fuseseră singurele instanțe ce se rostiseră în numele tuturor celor mulți. Locul și rolul lor avea să fie preluat treptat de noi reprezentanți, printre care tot mai des puteau fi întâlniți avocați, judecători, funcționari civili, medici, ingineri, ofițeri, etc. De exemplu, Ioan Alduleanu avea tatăl preot în Moeciu de Jos (jud. Brașov), dar a ales sau a fost îndrumat să studieze Dreptul la Târgu Mureș unde a obținut și primul lui post de jurist la Curtea de Apel, urmând ca după finalizarea studiilor să se stabilească la Brașov, ca avocat. Cariera sa juridică a fost una impresionantă dacă avem în vedere faptul că pe parcursul anilor îl regăsim consilier al Tribunalului din Făgăraș (1852) și apoi din Brașov (1854), președinte al Tribunalului urbarial pentru cercul Brașovului (1858), consilier gubernial (1861), vicepreședinte al Curții de Apel (Tabla regească) din Mureș, consilier în Ministerul de justiție (1867), judecător la Curtea de Apel din Pesta[7].Trasee profesionale relativ similare au avut și Alexandru Bohățiel, Ioan Florian, Paul Dunca de Sajo și alții.

Firește că transferul acesta de putere și reprezentativitate politică nu a fost unul imediat, ci de durată. Preoții au continuat să dețină, pentru o lungă perioadă de timp, un capital însemnat de putere și încredere, fapt ce explică ponderea lor ridicată în rândurile deputaților români. Este simptomatic în acest sens cazul episcopului ortodox Andrei Șaguna, care, deși provenea dintr-o familie de negustori aromâni, și-a urmat încă din tinerețe vocația clericală. A absolvit studiile de filosofie și drept la Universitatea din Pesta (1826-1829), a studiat teologia la Vârșeț, după care a devenit călugăr. Intrarea în monahism a constituit pentru Șaguna nu doar o posibilitate de a experimenta spiritualitatea creștinismului răsăritean, ci și o treaptă necesară în avansarea în posturi de administrație ecleziastică. În acest fel, în 1846 el este numit de către mitropolitul sârb de la

[6] Elie Dăianu, *Al doilea preşedinte al Asociaţiunii: Vasile L. bar. Pop 1819-1875*, Sibiu, Edit. Asociațiunii, 1925.

[7] [Necrolog] *Ioan Aldulianu,* „Familia”, (VII), 1871, nr. 19, p. 217-218.

Karlowitz vicar general la Sibiu. A fost momentul în care Șaguna a luat contact cu realitățile Ortodoxiei românești din Transilvania, care se aflau într-o oarecare stare de inerție. Din acest motiv, unul dintre obiectivele prioritare ale lui Șaguna a fost să mobilizeze intelectualitatea românească și să o implice cât mai mult în plan politic. Au urmat câteva acțiuni concrete în acest sens: prezidarea Adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848 alături de episcopul greco-catolic Ioan Lemeni, precum și susținerea petiției cu revendicările politico-naționale românești înaintea împăratului Francisc Iosif I. Fără a intra în amănuntele activității politice și ecleziastice prodigioase ale lui Andrei Șaguna, amintim doar că lui i se datorează reactivarea mitropoliei ortodoxe române a Transilvaniei în 1864, constituția Bisericii Ortodoxe Române, cunoscută sub numele de Statutul organic (1868), reactivarea întregii vieți ecleziastice, școlare și culturale din perioada anilor 1846-1873[8].

Regăsim multe similitudini între traseul elitar al lui Șaguna și a altor deputați ortodocși, care și-au descoperit pe parcurs vocația clericală. Ne referim aici îndeosebi la cei care și-au început activitatea mai întâi în posturi administrative, pentru ca ulterior să îmbrățișeze cariera sacerdotală. Un exemplu în acest sens îl poate constitui Nicolae Popea, care provenea din familie de preoți, din Săcele (jud. Brașov), a urmat teologia la Viena, însă care, în prima parte a vieții a ocupat diferite funcții în administrația de stat. După 1854 el a devenit cel mai apropiat colaborator al lui Andrei Șaguna, ajungând secretar al eparhiei Sibiului în 1854, iar în 1856 s-a călugărit. Prin el, mitropolitul Șaguna a pregătit generația de ierarhi ortodocși care i-au succedat, căci Popea a fost ales în 1889 episcop al Caransebeșului, funcție pe care o va deține până în 1908[9]. S-a implicat și în viața politică din Ungaria dualistă, rămânând activ pe băncile Camerei Superioare a Parlamentului maghiar până spre sfârșitul vieții. A fost recunoscut pentru luările de poziție deosebit de pertinente față de unele dintre proiectele de legi ale statului care veneau în contradicție cu autonomia ecleziastică a mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei și a învățământului confesional[10].

Cât privește implicarea în viața politică a deputaților români recrutați din rândurile profesorilor, datele rezultate arată că numărul acestora a rămas relativ scăzut, atât la greco-catolici cât și la ortodocși, cu o mică diferență în favoarea primilor. O posibilă explicație în acest sens poate fi dată de numărul redus de gimnazii și licee românești în epocă, în comparație cu cele ale altor etnii ale Transilvaniei, dar și de dezinteresul profesorilor români de a se implica în viața politică a Ungariei dualiste.

---

[8] Pentru mai multe detalii, a se vedea Keith Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*, București, Edit. Univers enciclopedic, 1995.

[9] Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Edit. Enciclopedică, 2002, p. 373–374.

[10] Andreea Dăncilă-Ineoan, Marius Eppel, Ovidiu Iudean, *Polifonii politico-ecleziastice. Discursuri ale elitei clericale din Camera Superioară a Parlamentului Ungariei (1867-1918)*, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2020, p. 263-266, 392-396, 450.

Referitor la sorgintea nobiliară a deputaților români constatăm că ponderea celor ortodocși era de doar 10,8% în comparație cu greco-catolicii unde întâlnim un procent de 48%. Procesul de înnobilare a românilor a început în Evul Mediu, dar s-a petrecut îndeosebi în timpul principilor transilvăneni, de la Ioan Sigismund Zápolya (1556-1571) și mergând până la Mihail Apafi I (1661-1690). Desigur, numărul celor înnobilați a diferit de la un principe la altul, de la o politică ecleziastică la alta, dar ca trăsături generale putem afirma că înnobilările au fost făcute ținându-se cont de meritele militare, culturale și politice ale laicilor și preoților. Procentul preoților înnobilați a fost vizibil mai mic decât al laicilor, cele mai multe înnobilări petrecându-se în timpul lui Mihail Apafi I, respectiv 447 dintre care 67 erau preoți[11]. Mai răspândită în rândurile greco-catolicilor decât a ortodocșilor, înnobilarea le conferise o vizibilă ameliorare a situației lor economice, ceea ce le-a permis accesul spre educație și implicit spre un statut social distinct. Cel mai la îndemână exemplu al unui deputat ortodox care provine dintr-o familie de nobili este cel al scriitorului Ioan Codru Drăgușanu. Familia sa fusese înnobilată în timpul principesei-consoartă a Transilvaniei, Zsuzsanna Lorántffy (1600-1660). Traseul lui intelectual a început la Școala grănicerească germană din Vișteа de Jos (Brașov) și apoi la Colegiul Sf. Sava din București. Situația economică prosperă a familiei i-a asigurat posibilitatea unor numeroase peregrinări prin Transilvania, România și pe continentul european. Pe parcursul anilor 1863-1880 a deținut funcția de vice-căpitan al districtului Făgăraș, deputat de Hațeg în Dieta de la Sibiu din 1863 și autor de diferite lucrări și articole publicate în presa vremii. În plan literar s-a remarcat prin lucrarea *Peregrinul transilvan*, care este, de fapt, un jurnal de călătorie[12].

Extracția socială a deputaților oferă, de asemenea, indicii importante pentru orientarea în carieră a eșantionului analizat. Astfel, referindu-ne la deputații de confesiune greco-catolică, se poate observa că din 50 de indivizi, 25 (50%) dintre ei aveau origine nobiliară, calitate pe care unii dintre ei o dețineau concomitent cu profesia de preot, avocat, dascăl, etc. Dincolo de statutul nobiliar, 19 (38%) proveneau din familii de preoți, aflate la a doua sau a treia generație; 8 (16%) funcționari civili, juriști, 5(10%) din familii de țărani simpli, 3(6%) din mari proprietari, 2 (4%) din familii de învățători. Pentru 13 (26%) dintre deputați nu a putut fi stabilită originea lor socială. Referitor la cei 29 de deputații ortodocși, proveniența lor este, în mare parte asemănătoare cu cea a greco-catolicilor: 5 (17,24%) aveau origine nobiliară, 5 proveneau din familii de preoți (17,24%), 2(6,89%) din familii de funcționari civili, 3 (10,34%) din familii de proprietari, 4 (13,79%) din țărani simpli, iar pentru 10 (34,48) nu s-a putut identifica exact mediul de proveniență.

[11] Ana Dumitran, Botond Gúdor, *Înnobilarea românilor în epoca principatului autonom al Transilvaniei și semnificațiile sale religioase*, „Medievalia Transilvanica", tom III, 1999, 1-2, p. 28–33.

[12] Pentru mai multe detalii, a se vedea Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, Pitești, Paralela 45, 2006, p. 364.

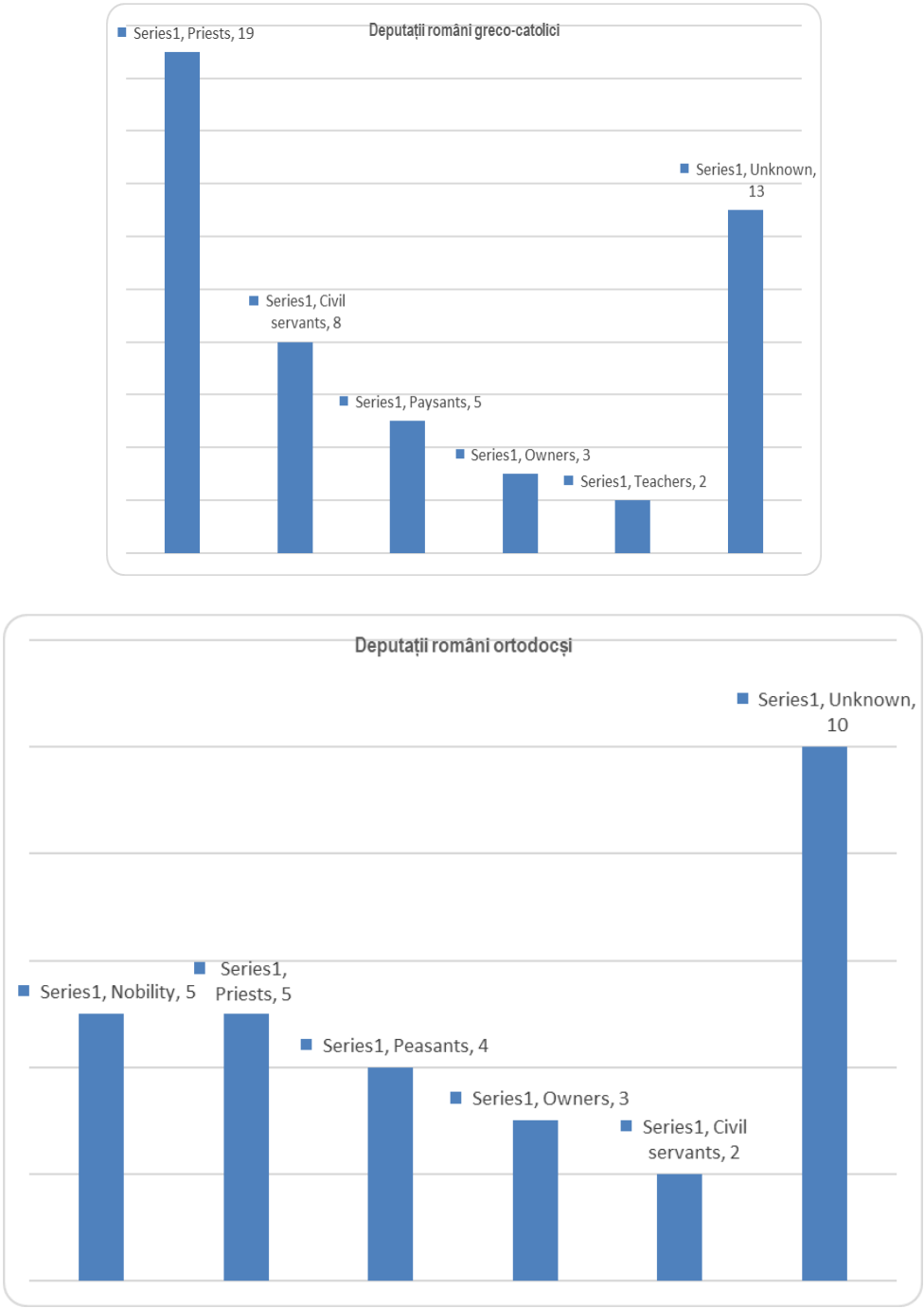

Figura 2: Originea socială a deputaților români

În ce măsură familia a influențat alegerea profesiei lor, o dovedesc datele de mai jos, potrivit cărora din 19 deputați greco-catolici proveniți din familii preoțești, 7 urmaseră tradiția familiei, devenind la rândul lor preoți, în vreme ce alți 12 s-au îndreptat spre studii juridice, făcând cariere în administrația locală sau centrală. Doi dintre deputați au ales cariera de profesor (unul provenea din familie de dascăl, iar altul din familie de preot). Șapte deputați ce proveneau din familii de juriști și funcționari civili urmaseră fără excepție profesia tatălui. Restul de juriști proveneau din familii de proprietari sau de țărani înstăriți. În cazul celor două familii de profesori din care proveneau doi dintre deputați, doar unul urmase profesia tatălui, în vreme ce celălalt s-a îndreptat spre studii juridice. Medicul și ofițerul proveneau din familii de țărani înstăriți. La ortodocși situația este sensibil diferită, în sensul că doar 2 dintre cei al căror tată este preot urmează și ei această profesie, majoritatea fiilor de preoți (4) alegând studiile juridice. La aceștia se adaugă fii juriștilor (3) care aleg specializări similare cu ale părinților, excepție făcând unul singur care devine scriitor. În cazul deputaților care proveneau din rândul țăranilor, meseriile preferate au fost cele de jurist (2), preot (1) și medic (1).

Se poate observa că avem de-a face cu o mobilitate socială atât pe verticală, în sens ascendent, cât și pe orizontală, la nivelul aceleiași categorii profesionale. În cazul familiilor de preoți, care au constituit cel mai mare bazin de recrutare a deputaților greco-catolici, înregistrăm o mobilitate ascendentă, în care 12 din 19 deputați nu au mai ales profesia tatălui, ci s-au îndreptat spre o carieră juridică. Cea mai mare mobilitate se înregistrează în rândurile fiilor de țărani, care aleg să urmeze studii juridice, medicină sau cariere militare, ceea ce le-a permis să urce pe scara ierarhiei sociale și să acceadă în straturile superioare ale societății. Juriștii și funcționarii au constituit singurele categorii sociale cu o mobilitate relativ liniară, în condițiile în care descendenții lor au ales să rămână în tiparele profesiilor părinților lor. În rândurile deputaților ortodocși se înregistrează o mobilitate accentuată la cei care proveneau din familii de țărani și o stagnare a preferințelor ocupaționale în cazul fiilor de juriști.

Nu mai puțin importantă, școala a jucat un rol însemnat în mobilitatea socială a deputaților români. Majoritatea lor au studiat la gimnazii și licee alese în funcție de apartenența lor confesională și de proximitatea față de zonele de proveniență. Dacă greco-catolicii s-au îndreptat prioritar spre școlile din Blaj, Beiuș, Năsăud, cei ortodocși au optat îndeosebi pentru cele din Brașov și Sibiu, fără a le exclude pe cele greco-catolice din Blaj și Beiuș. Au existat printre ei și unii care au urmat școli romano-catolice sau reformate, cum au fost cele din Cluj, Târgu Mureș, Baia Mare, Sighetu Marmației, Orăștie, Sibiu. La nivel de studii superioare, deosebirile confesionale se estompau într-atât, încât, cu excepția celor care urmau studii teologice, ceilalți puteau fi întâlniți studiind dreptul, medicina sau politehnica în aceleași academii sau universități de la Sibiu, Târgu-Mureș, Pesta/Budapesta, Viena, Graz, Padova[13]. Dincolo de dimensiunea lor formativă, anii petrecuți în gimnazii și academii/universități le-au oferit posibilitatea de a stabili prietenii și conexiuni în medii diferite, pe care aveau să

[13] Vezi tabelele 1 și 2, rubrica: studii.

le folosească ulterior în carierele lor profesionale și politice. De exemplu, Clujul, Sibiul și Târgu-Mureșul au constituit, într-o primă etapă, principalele centre spre care s-au îndreptat cei mai mulți dintre deputații greco-catolici și ortodocși care au optat pentru studii juridice. La liceul regal din Cluj trebuie să se fi întâlnit, în anii ’30 ai secolului al XIX-lea, tinerii pe atunci, Alexandru Bohățiel, Alexandru Buda, Simion Balomiri și Vasile Ladislau Pop, ale căror cariere politice s-au intersectat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Câțiva ani mai târziu, de data aceasta la Sibiu, alți doi studenți, Ioan Florian și Ioachim Mureșanu legau o prietenie trainică, care s-a validat în vremea Dietei din 1863, când și unul și altul s-au numărat printre deputații aleși din partea românilor[14]. Iată cum, pe unii dintre ei, prieteniile și afinitățile stabilite atunci i-au adus mai târziu de aceeași parte a baricadei politice[15]. Pe alții însă, nu i-au împiedecat să aleagă alte tabere și orientări, conforme cu propriile lor așteptări. Pentru toți însă, școala a fost indiscutabil un factor care a influențat, într-o măsură variabilă, traiectoria lor social-politică.

Rețelele de familie ca vector al mobilității sociale ascendente

Un alt aspect asupra căruia ne-am centrat analiza de față a fost familia și rețelele de familie ca suport al unei mobilități sociale ascendente. În absența unor date cantitative complete, am ales să ne oprim asupra câtorva studii de caz, pornind de la literatura biografică și corespondența existentă.

O analiză preliminară a datelor existente indică faptul că pentru majoritatea deputaților greco-catolici și ortodocși investigați, familiile din care proveneau sau în care au intrat prin alianțele matrimoniale încheiate au influențat major parcursul lor în carieră. Alături de educație, căsătoriile s-au dovedit a fi pârghiile prin care se putea conserva statutul social și se putea accede în straturile superioare ale societății. Ilustrative sunt, din această perspectivă, cazurile lui Vasile Ladislau Pop și Alexandru Bohățiel, ambii greco-catolici, ajunși în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, la câteva dintre cele mai înalte funcții în administrația locală și de stat ale vremii.

Amândoi proveneau din familii de preoți cu tradiție nobiliară, ale căror rețele de rudenie, le plasau în preajma centrului cultural al Blajului. Alexandru Bohățiel era, pe linie maternă, nepotul episcopului greco-catolic de la Blaj, Ioan Lemeni, înrudit cu multe familii de preoți și mici nobili români din Transilvania. Prin căsătoria cu verișoara sa Ana Pop Lemeni[16], el rămâne în cadrele acelorași rețele de familie până când unica lui fiică, Ana Bohățiel se căsătorește cu Dionisie Vaida, un militant om politic român, înstărit, provenit de asemenea, dintr-o veche familie nobiliară. În familia celor doi avea să se nască Alexandru Vaida Voevod, cunoscut

[14] Ana Grama, *Familia sibiană a lui Ioan Florian (1829-1894) președinte al Tribunalului regesc din Odorheiul Secuiesc*, „Angustia”, 10, 2006, p. 77–94.

[15] Vlad Popovici, *Family relations and Group Mobilisation within the Romanian Political Elite in Transylvania (1861-1900)*, p. 107–118.

[16] Teodor Buhățel, *Neamul Bohățelenilor în căutarea obârșiei heraldice*, Cluj-Napoca, Edit. Napoca Star, 2010, p. 165–166; Ioan Vaida, *Pagini din viața lui Alexandru Bohățel*, „Arhiva Someșană”, (27), 1940, p. 128–156.

om politic, deputat în parlamentul de la Pesta. Prin alianța cu familia Vaida, networking-ul familiei Bohățiel s-a extins și mai mult în anii următori, când una din descendentele familiei Vaida, Viorica Vaida, se căsătorește cu Teodor Mihali, cunoscut om politic român transilvănean[17]. O altă ramură a familiei Vaida, înrudită, de asemenea, cu familia Bohățiel prin una dintre surorile lui Alexandru, Ludovica, avea să-l dea, la începutul secolului XX, pe marele om politic român, Corneliu Coposu[18]. Iată cum în decursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, familia Bohățiel prin aliențele matrimoniale încheiate, a dat patru oameni politici: frații Alexandru și Mihai Bohățiel, din prima generație, și nepoții Alexandru Vaida Voevod și Teodor Mihali din a treia generație.

Cazul omului politic Vasile Ladislau Pop merită reținut aici din perspectiva opțiunii sale maritale. În cazul lui avem de-a face cu o alegere spre care s-au îndreptat mulți dintre deputații analizați în acest eșantion. Este vorba despre căsătorii cu fiice de mici întreprinzători, comercianți, funcționari comitatenși, ce aveau să le permită intrarea în alte medii sociale și cercuri politice. De pildă, Vasile Ladislau Pop s-a căsătorit cu Anastasia Oltean, fiica unui comerciant român din Reghin, ce provenea pe linie maternă din familia iluministului Petru Maior[19]. Intrarea în familia Oltean i-a permis tânărului jurist, Vasile Ladislau Pop să-și consolideze poziția socială, prin noi conexiuni economice, sociale și politice pe care i le oferea. Pe baza lor și a educației de care beneficia, Ladislau Pop avea să ajungă în 1861-1862 să atingă cele mai înalte demnități în stat pe care le-a deținut vreun român transilvănean. La fel a procedat și juristul Ioan Florian, care s-a căsătorit cu Anastasia Matei, fiica unui mare comerciant ortodox din Sibiu. Prin intrarea în această familie, Florian, deși greco-catolic fiind, s-a apropiat de gruparea ortodoxă din jurul episcopului Andrei Șaguna, alături de care a activat în Dietele de la Sibiu (1863) și Cluj (1865)[20]. Opțiuni maritale similare pot fi constatate și la alți deputați din eșantionul analizat (a se vedea cazurile lui Ioan Axente Sever, Teodor Mihali, Alexandru Vaida Voevod, etc.), fapt ce indică importanța suportului economic în ascensiunea socială a indivizilor și în polarizarea grupurilor politice.

Deputații ortodocși s-au înscris și ei în aceleași linii directoare după care s-au ghidat și greco-catolicii. Background-ul familial, starea economică, coeziunea confesională și poziția socială au fost factorii principali care au influențat traseul lor elitar. Așadar, regăsim în cazul celor 29 de deputați aceeași predilecție pentru meserii fundamentale în societate, precum preot, jurist, doctor, profesor, după cum am arătat mai sus. Ca trend general observăm că încuscrirele se făceau ținându-se cont de aceste lucruri, iar în acest sens cazul lui Iosif Hodoș ni se pare a fi cel mai ilustrativ. El provenea dintr-o familie de preoți, tatăl Vasile Hodoș și mama Teodora Tell din localitatea Bandu de Câmpie, comitatul Mureș-Turda. Având ascendență nobiliară și o stare materială bună, el a luat de soție pe Ana Balint, fiica omului politic de la 1848

[17] Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I-IV, ed. Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 2006.

[18] Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Fond *Episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla*, item 686, *Registrul preoților repausați*, 1856-1948, f. 3r; Marin Pop, *Din viața și activitatea protopopului Gavril Vaida de Glod (1830-1918)*, „Caiete Silvane", nr. 71 (decembrie 2010), p. 45-47.

[19] Elie Dăianu, *Al doilea președinte al Asociațiunii: Vasile L. bar. Pop 1819-1875.*

[20] Ana Grama, *op. cit.*, p. 77-94.

Simion Balint, familie care avea, de asemenea, ascendență nobiliară și clericală din Vima Mică, comitatul Maramureș. Din căsătoria celor doi au rezultat trei băieți, viitori mari filologi: Enea, Alexandru și Nerva. Traseele maritale ale primilor doi frați ni se par a fi cele mai interesante. Enea s-a căsătorit cu Zotti Secula, care provenea tot dintr-o familie cu ascendență clericală și cu trecut politic însemnat în timpul Revoluției de la 1848, fiind fiica lui George Secula (1839-1884), de meserie avocat, și al Iuditei Secula, născută Truția[21], din familia deputatului greco-catolic Petru Truția. Observăm, așadar, că în cazul ortodocșilor întâlnim încuscriri mixte confesional cu greco-catolicii, la fel ca la aceștia cu ortodocșii. Alexandru Hodoș a urmat și el o carieră literară, însă în ceea ce privește preferința maritală, aceasta a fost îndreptată tot către o familie de oameni înstăriți, căsătorindu-se cu Constanța[22], fiica prim pretorului Constantin Taloș și a Amaliei Vida. Familia Hodoș este una dintre cele mai extinse familii românești care are descendenți până în zilele noastre.

Un alt exemplu în sensul celor afirmate mai sus este cel al lui Lazăr Petco. El provenea dintr-o familie de oameni înstăriți, căci tatăl său Lazăr Petco era proprietarul unor mine de aur în Munții Apuseni. La fel ca și părinții lui, el a urmat aceeași tradiție, căsătorindu-se cu o fată de condiție socială similară, Veronica de Almássy, care provenea dintr-o familie de români înnobilați în 1608 de către principele Gabriel Báthory pentru meritele militare câștigate în luptele antiotomane din părțile Ineului, comitatul Arad. Petco era prieten din facultate cu cei doi lideri ai mișcării naționale, Atanasie Marian Marienescu, de confesiune ortodoxă și cu Ioan Rațiu, de confesiune greco-catolică. Cu prilejul unei întâlniri a celor trei prieteni la Arad în 1862, Atanasie Marienescu, nepot al medicului profesor Atanasie Șandor, i-a făcut cunoștință cu Ana Șandor, fiica de 16 ani a profesorului Șandor, cu care s-a și căsătorit în acel an. Prin această căsătorie el a intrat în rândul a două familii cu influență din Arad, familia de aromâni Șandor și familia Frușa, căci bunica Anei Șandor era soția lui Petru Frușa, fost primar al Aradului. Acest ultim aspect este deloc de neglijat, deoarece relațiile de familie l-au ajutat mai apoi pe Petco în cariera juridică. La scurt timp după nuntă, el a fost numit judecător la Tribunalul comitatului Zarand, iar apoi a devenit avocat în Deva. Un alt punct comun de interes cu socrul său, profesorul Șandor, a fost Asociația Națională Arădeană pentru Cultura și Conservarea Poporului Român[23], unde acesta a avut mai multe funcții organizatorice. Intrarea lui Petco în rândurile societății înalte arădene a fost facilitată de socrul său care l-a promovat cu ocazia diferitelor momente culturale și politice ale românilor din Arad. Dincolo de solidaritatea etnică, o amintim și pe cea confesională care a fost prezentă și în cazul lui Lazăr Petco, căci una dintre cele două fiice ale sale, Aurelia, intrase într-o familie de greco-catolici, fiind căsătorită cu Alexandru Hossu-Longin, fratele avocatului Francisc Hossu-Longin[24].

---

[21] Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, Edit. Gutenberg Univers, 2008, p. 266–269.

[22] Aurel Sasu, *op. cit.*, p. 724.

[23] Ioan Bolovan, *Asociaţia Naţională Arădeană pentru cultura poporului român. 1863-1918.Contribuţii monografice*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia XXI, 2011.

[24] Dan Demșa, *Avocatul Lazăr Petco în mișcarea națională românească din părțile Băii de Criș, ale Devei și ale Aradului (1835-1895)*, „Sargeția", XXXV-XXXVI, 2007-2008, p. 399-421.

Mai puțin investigate până în prezent la nivelul acestui segment elitar, căsătoriile mixte din punct de vedere confesional au fost o realitate de necontestat. Cele mai des întâlnite au fost între greco-catolici și ortodocși, dar nu au lipsit nici cele dintre greco-catolici și romano-catolici sau protestanți. Menționăm aici, preliminar, doar câțiva dintre deputații greco-catolici căsătoriți cu fiice de ortodocși: Sigismund Pop (greco-catolic) căsătorit cu Rozalia Drăgan (ortodoxă); Vasile Buteanu (greco-catolic) căsătorit cu Carolina Orbonaș (fiica deputatului ortodox Mihail Orbonaș); Ioan Florian (greco-catolic) căsătorit cu Anastasia Matei (fiica unui comerciant ortodox din Sibiu); Ioan Rațiu (greco-catolic) căsătorit cu Emilia Orghidan (fiica preotului ortodox din Brașov, Dumitru Orghidan), Alexandru Vaida-Voevod (greco-catolic) cu Elena Safrano (fiica unui comerciant grec, ortodox, din Brașov). Exemplele de mai sus indică existența unei permeabilități confesionale, în care granițele dintre confesiuni puteau fi depășite prin căsătorie, mai ales când indivizii proveneau din același grup etnic. Nu erau de netrecut, deși mai puține numeric, nici cele spre alte confesiuni aparținând maghiarilor sau sașilor transilvăneni.

Toate acestea arată foarte clar că în cazul elitei politice românești din Transilvania, solidaritățile etnice au prevalat în fața celor confesionale. Așa se explică de ce în multe dintre cazurile studiate, contractarea căsătoriei dintre un greco-catolic și un ortodox nu a fost văzută ca un impediment, ci ca o alegere individuală sau de familie, care se încadra în trendul general al societății transilvănene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Bisericile greco-catolică și ortodoxă, nu au încurajat asemenea căsătorii mixte, dar nici nu le-au respins. In plus, atitudinea celei ortodoxe s-a dovedit a fi mai permisivă în ceea ce privește acordarea dispenselor necesare căsătoriei dintre parteneri de confesiune diferită[25].

Mixte sau mono confesionale, alianțele matrimoniale oferite de studiile de caz prezentate mai sus ilustrează rolul major pe care familia și relațiile de rudenie și prietenie, create în jurul ei l-a avut în ascensiunea socială a elitei politice românești.

Solidaritatea confesională: mecanism de promovare socială

O altă întrebare de cercetare, căreia am încercat să-i răspundem, a fost dacă alături de familia restrânsă sau extinsă și suportul ei socio-economic, au existat și alți factori care să fi influențat mobilitatea ascendentă a acestor

[25] Ioan Bolovan, Marius Eppel, *Churches and Interfaith Marriages in Transylvania: From 1895 to the present*, în vol. *Intermarriage throughout History*, eds.: Luminița Dumănescu, Daniela Mârza, Marius Eppel, Newcastle-upon-Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2014, p. 252-285.

indivizi. Datele deținute până în acest moment ne indică prezența, episodică, și a unei solidarități de natură confesională, greco-catolică și ortodoxă, cu rol de forță propulsoare, în diferite circumstanțe. Am ales să ne oprim astăzi asupra a câtorva momente distincte în care solidaritatea confesională a funcționat ca un mecanism catalizator, menit să aducă în prim plan fie o persoană, fie un deziderat general românesc.

Una dintre cele mai evidente manifestări ale acestei solidarități confesionale o găsim la începutul anilor 1860, pe fondul liberalizării politice a Imperiul Austriac, când în Transilvania s-au reactivat vechile instituții locale. Printre ele s-au aflat Cancelaria Aulică și guberniul Transilvaniei, unde românii își doreau să fie reprezentați[26]. Această schimbare politică a generat în rândurile intelectualilor și a clerului românesc greco-catolic din zona Năsăudului, o serioasă mișcare de susținere în jurul câtorva oameni politici, cu scopul de a obține numirea lor în poziții administrative cheie[27]. Rezultatul intervențiilor lor repetate la Curtea vieneză a condus la numirea, în 1861, a lui Vasile Ladislau Pop în funcția de Cancelar Aulic, iar în 1862, în cea de vice-președinte al Guberniului Transilvaniei. Era cea mai înaltă demnitate în stat pe care un român, greco-catolic a obținut-o în acea perioadă.

Aceeași solidaritate confesională a acționat și în cazul numirii lui Alexandru Bohățiel, în 1861, în funcția de căpitan suprem al districtului Năsăud, funcție pe care a deținut-o până în 1876, la desființarea districtului. Corespondența dintre intelectualii vremii din acea perioadă atestă numeroasele intervenții și pledoarii în favoarea numirii lui Bohățiel, soldate cu un succes remarcabil pentru greco-catolici[28].

Cel de-al treilea moment sugestiv pentru acest tip de solidaritate s-a consumat în 1866, în jurul memoriului adresat împăratului de către românii transilvăneni prin care protestau față de pierderea autonomiei provinciei. Redactat ca un document colectiv, în numele tuturor românilor din Transilvania, memoriul nu a întrunit adeziunea mitropolitului ortodox, Andrei Șaguna și nici susținerea deschisă a celui greco-catolic. Prin urmare, el a fost

[26] Simion Retegan, *Reconstrucția politică a Transilvaniei în anii 1861-1863,* Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2004; Keith Hitchins, *Afirmarea Națiunii: Mișcarea națională românească din Transilvania 1869/1914*, p. 52-74; Vlad Popovici, *Studies on the Romanian Political Elite from Transylvania and Hungary (1861-1918),* p. 9-16.

[27] Adrian Onofreiu, *Corespondența dintre Vasile Nașcu, Ioachim Mureșan și George Pop (1861-1866),* „Arhiva Someșană", III, 2004, p. 439–467; Iuliu Moisil, *Ioachim Mureșianu*, „Arhiva Someșană", nr. 20, 1937, p. 441-452.

[28] Iuliu Moisil, *Alexandru Bohățel 1816-1897*, „Arhiva Someșană", (21), 1937, p. 578-607; Idem, *Alexandru Bohățel*, Bistrița, Tipografia Minerva, 1937; Teodor Buhățel, *Din „Panteonul" marilor patrioți români ardeleni. Alexandru Bohățiel*, Cluj-Napoca, Edit. Diotima, 2009, p. 30-68.

asumat de către intelectualitatea laică de confesiune greco-catolică, fiind înaintat la împărat de către omul politic, Ioan Rațiu. Redactarea și trimiterea lui la Viena a generat o amplă mișcarea de solidarizare în rândurile clerului greco-catolic, soldată cu obținerea a 1495 de semnături ale preoților, dascălilor și cantorilor din toată Transilvania. Cu acest prilej s-au activat toată rețeaua instrucțională a Bisericii greco-catolice, de la nivel de episcopii și protopopiate, până la cele mai îndepărtate parohii[29]. A fost una dintre cele mai sugestive dovezi ale unei solidarități etnice, dar manifestată în cadre confesionale, cu scopul de a oferi susținere și reprezentativitate unui deziderat național. Deși memoriul din 1866 s-a soldat cu un eșec pentru români, semnăturile obținute pe seama lui au fost expresia unei solidarizări exemplare, cu valoare de referință pentru perioada care a urmat.

Solidaritatea confesională a fost prezentă și în cazul ortodocșilor din Transilvania care, în general, și-au urmat liderii proveniți din rândurile lor. Edificator în acest sens este momentul Conferinței naționale de la Sibiu din mai 1881 prezidată de către Nicolae Popea. În urma discuțiilor care au avut loc cu privire la tactica ce urma să fie aplicată la alegerile parlamentare, majoritatea s-a exprimat pentru adoptarea pasivismului în mediul politic românesc transilvănean, excepție făcând românii din părțile vestice. Momentul important al conferinței a fost înființarea Partidului Național Român, pentru care s-a adoptat un program format din nouă puncte. Primul dintre acestea se refera la recâștigarea autonomiei Transilvaniei, iar celelalte vizau introducerea limbii române în justiție in administrație, revizuirea legii naționalităților, autonomie școlară, elaborarea unei noi legi electorale pe baza sufragiului universal. Cu toate că se spera că aceste puncte vor obține adeziunea tuturor participanților, ideea redobândirii autonomiei Transilvaniei a întâmpinat rezistență din partea Bisericii ortodoxe. Fiind confruntată cu problemele create de legile școlare, liderii confesionali ortodocși nu erau convinși de eficacitatea programului Partidului Național Român și, de aceea, au inițiat prin mitropolitul Miron Romanul înființarea unui nou partid moderat. La adeziunea față de aceste idei a fost mobilizată întreaga populație ortodoxă de pe cuprinsul mitropoliei Transilvaniei prin intermediul mai multor discursuri și printr-o circulară a mitropolitului Miron în care se îndemna clerul și poporul la respect și supunere față de legile statului[30].

Din cele exprimate putem observa că, dincolo de coeziunea etnică, a existat și una de tip confesional atât la greco-catolici, cât și la ortodocși.

[29] Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu, 1961-1892*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1970, p. 117, 121-122.

[30] Marius Eppel, *Politics and Church in Transylvania 1875-1918*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2012, p. 20-21.

Deseori, promotorii acestui tip de solidaritate au fost liderii ecleziastici care, dincolo de calitatea de slujitor la altar, și-au asumat și rolul formatori de opinie și de conducători politici ai mișcării naționale românești din Transilvania.

Concluzii

Studiile de caz analizate pornind de la eșantionul celor 79 de deputați greco-catolici și ortodocși sunt în măsură să surprindă, secvențial, câteva particularități și constante ale elitei politice românești. O primă constatare ce se desprinde reconfirmă originea socială de tip burghez a acesteia, constituită mai ales din păturile de mijloc ale societății (preoți, dascăli, avocați, funcționari civili, medici, ingineri, proprietari). Ca o particularitate a acestei burghezii se cuvine să notăm faptul că era una de extracție rurală, majoritatea acestor deputați locuind în mediul rural sau cel mult în târgurile și orașele mici ale Transilvaniei. Profilul ei prevalent rural o apropia, uneori până la identificare, de lumea satului românesc transilvănean, al cărei intermediar politic și cultural era.

Prin raportare la profesia tatălui, mobilitatea lor socială s-a dovedit a fi una predominant ascendentă, mai ales în cazul celor care proveneau din familii de preoți, țărani și dascăli. Pentru cei care proveneau din familii de avocați, funcționari civili, mobilitatea lor a fost mai degrabă una liniară, pe orizontală în interiorul stratului social. Avem așadar un grup elitar cu granițe sociale flexibile, care permiteau indivizilor să se miște de la un strat social la altul.

Un rol aparte în ascensiunea și afirmarea lor socială l-au jucat trei factori esențiali: educația, familia și rețelele de familie/prieteni create în jurul acestora. Cele 5 studii de caz analizate în acest sens atestă un oarecare traseu formativ și comportamental, potrivit căruia educația/școala era urmată de alianțe matrimoniale cu familii de cel puțin aceeași condiție socială dacă nu cu unele situate în straturile superioare ale societății.

Nu în ultimul rând, mai notăm faptul că în ciuda caracterului prevalent laic, comportamentul elitei politice s-a dovedit a fi uneori influențat de solidaritățile de factură confesională, constituite în jurul celor două Biserici românești. Analiza acestui eșantion indică existența unor solidarități confesionale latente, la nivel de grup sau de regiune, care se activau ori de câte ori, circumstanțele o cereau. Intervențiile lor sunt o dovadă că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, confesiunea continua să constituie un liant invizibil la nivelul elitei politice românești. În plus, ele arată faptul că într-o societate românească eminamente rurală, Bisericile, prin structurile lor în teritoriu (episcopii, vicariate, protopopiate, parohii), puteau activiza electoratul românesc în jurul unor oameni și a proiectelor lor politice.

Anexe

Tabel nr. 1. Deputații greco-catolici 1861-1918

Nume	R	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
I. Antonelli[31]	GC	-	√	-	-	-	-	U	G: Târgu-Mureș, Cluj T: Blaj (1845-1851)	Preot, canonic
I. Axente Sever[32]	GC	-	-	-	-	-	√	M	T, F.: Blaj: (-1848)	Proprietar
I. Balomiri [33]	GC	?	?	?	?	?	?	?	G: Sibiu (-1841)	Consilier sediul orfanal
S. Balomiri[34]	GC	-	-	-	√	-	-	M	G: Cluj L: Cluj (1832-1834)	Avocat
L. Berceanu[35]	GC?	?	?	?	?	?		?	?	Notar public

[31] *Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pre anul domnului 1900 de la Sânta Unire 200,* Blaj, Tipografia Seminarului Diecezan, 1900; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului. Seria lor cronologică cu date bio-bibliografice*, Blaj, Tipografia Seminarului, 1940, p. 80; *Bariț și contemporanii săi*, vol. III. *Corespondența primită de la Nicolae Maniu, Grigore Mihali, Ioan Fekete-Negruțiu, Ioan Antonelli și Ioan Rusu*, eds: Ștefan Pascu et alii, București, 1918, p. 212–223; Cornel Sigmirean, *Intelectualitatea ecleziastică. Preoții Blajului (1806-1948)*, Târgu Mureș, Edit. Universității „Petru Maior", 2007, p.134; *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, eds.: Mirela Popa-Andrei, Diana Covaci, Ana Victoria Sima, Mihaela Bedecean, Aurelia Dan, Iosif Marin Balog, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2013, p. 81-84.

[32] Constantin Lacea, *Amintiri despre Axente Severu*, „Țara Bârsei", (III) 1931, nr. 5, septembrie-octombrie, p. 427–435; Ioan Gabor, *Ioan Axente Sever – un nume pentru neuitare (1821-1906)*, Sibiu, Edit. Tribuna, 2006; Adrian Pascu, *Ioan Axente Sever 1821-1906. Viața și activitatea militant*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1985; Iosif Marin Balog, *Axente Sever sau ipostaza revoluționarului militant la 1848*, în vol. *Biografii pașoptiste: Culegere de studii 3*, eds.: Gelu Ceamțu, Ela Cosma, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2011, p. 46-73; Ioan Axente Sever a fost căsătorit de două ori: prima data cu una dintre fiicele lui George Csergedi, funcționar la poșta din Miercurea Sibiului, iar a doua oară cu Eufrosina Blebea, fiica lui Stan Blebea, un mare comerciant din Brașov, vezi Octavian C. Tăslăuanu, *Ioan Axentie Severu*, „Transilvania", XL (1909), nr. 2, p. 95-96.

[33] George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, Sibiu, Tipografia W. Kraft, 1891, p. 182, 439; „Familia", (II) 1866, nr. 8, 15/27 martie, p. 96; „Familia", (II) 1866, nr. 13, 5/17 mai, p. 156.

[34] [Necrolog] *Simion Balomiria*, „Familia", XVIII (1882), nr. 15, 11/23 aprilie, p. 184; Vlad Popovici, *Reprezentanții Sebeșului în Parlamentului Ungariei (1866-1918)*, „Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis", 6, 2014, p. 451–471; Marta Cordea, *Deputați români în dieta de la Pesta (1848-1849 și 1861)*, Teză de doctorat susținută la Academia Română, Institutul de Istorie „George Barițiu", Cluj-Napoca, 2019, p. 106–107; Simeon Balomiri a fost casatorit cu Rozalia Isacu, vezi [Necrolog] *Dn. Zinca Balomiri n. Isacu*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-DHG4-T4G?i=612&wc=M6WK-42S%3A10 1520801%2C101993201&cc=1542666

[35] [Necrolog] *Laurian Bercian*, „Telegraful Român", (LVIII) 1910, nr. 43, 22 aprilie/5 mai, p. 181.

Nume	R	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
Ș. Bilțiu de Jood (Ieud)[36]	GC	√	√	-	-	-	-	M	G: Baia Mare L: Ungvar; T: Trnavia (1829-1835)	Preot, canonic
I. Boer de Scorei[37]	GC	?	?	?	?	?	?	?	?	Viceprimar Abrud
A. Bohățiel[38]	GC	√	√	-	-	-	-	M	G: Blaj F, L: Cluj (1832-1835)	Avocat
M. Bohățiel[39]	GC	√	√	-	-	-	-	M	G: Cluj L: Cluj (1839-1842)	Avocat
A. Buda[40]	GC	√	-	-	-	-	-	M	L: Cluj (1834-1835)	Avocat
V. Buteanu[41]	GC	√			√	-	-	M	G: Baia Mare and Cluj L: Sighetu Marmației and Agria	Avocat

[36] Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, Fond *Biserica Greco-Catolică Mocira*, nr. 1448, *Registrul botezaților*, 1811-1852, f. 9r; [Negrolog] *Ștefan Bilțiu*, „Familia", (XXXII) 1896), nr. 40, 6/18 octombrie, p. 480; Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. I, Sibiu, Edit. și tiparul lui W. Kraft, 1898, p. 487; Victor Bojor, *Canonicii Diecezei Greco-Catolice de Gherla, acum Cluj-Gherla*, Cluj, Imprimeria Fondul Cărților Funduare, 1935, p. 80–91; Ștefan Bilțiu de Jood a fost căsătorit cu Melania Dragoș, fiica preotului greco-catolic din Ferneziu, vezi Victor Bojor, *op. cit.*, p. 81–82.

[37] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. I, p. 517; George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, p. 83, 120, 124, 344.

[38] Iuliu Moisil, *Alexandru Bohățel 1816-1897*, p. 578-607; Idem, *Alexandru Bohățel*; Ioan Vaida, *op. cit.*, p. 128-156; Teodor Buhățel, *Din „Panteonul" marilor patrioți români ardelenu. Alexandru Bohățiel*; Idem, *Neamul Bohățelenilor în căutarea obărșiei heraldice*, p. 162–167; Alexandru Bohățel a fost căsătorit de două ori: Mai întâti cu Ana Pop-Lemeni (verișoară), din familia episcopului greco-catolic Ioan Lemeni, vezi Teodor Buhățel, *Neamul Bohățelenilor în căutarea obărșiei heraldice*, p. 165. A doua oară a fost căsătorit cu Iuliana Csoma, fiica unui medic clujean, vezi Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I, p. 239.

[39] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. I, p. 521; Teodor Buhățel, *Neamul Bohățelenilor în căutarea obărșiei heraldice*, p. 167-169; Mihai Bohățel a fost căsătorit cu Maria Odermath, fiica unui military ceh, vezi [Necrolog] *Ved. Maria de Bohățielu n. Odermath*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-XXZW-JQ1?i=785&wc=M6W2-HTL%3A10152080 1%2C106177801&cc=1542666).

[40] [Necrolog] *Ana Vasvari*, „Familia", (IX) 1873), nr. 36, 4/16 noiembrie, p. 418; Horvath Lajos, *Roman Kepviselők az 1848-49-es orszaggyűlesben*, „Honismeret", Budapest, an XXVI, 2, 1998; Marta Cordea, *op. cit.*, p. 138-141; Alexandru Buda a fost căsătorit cu Vasvary Ana, sora istoricului pașoptist Vasvary Pal, [Necrolog] *Ana Vasvari*, „Familia", (IX) 1873), nr. 36, 4/16 noiembrie, p. 418.

[41] [Necrolog] *Vasiliu Butean*, „Familia", (XXV) 1890, nr. 34, 26 august/7 septembrie, p. 412; vezi și [Necrolog] *Vasiliu Butean de Șomcuta Mare*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-67Y3-27M?i=902&wc=M6W2-PMS%3A101 520801%2C106992001&cc=1542666; Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. I, p. 644; Vasile Buteanu a fost căsătorit cu Maria Orbonaș, ce provenea din familia nobiliară Orbonaș de Vajda Hunyad, vezi [Necrolog] *Carolina Butean*, „Familia", (XXX) 1894, nr. 35, 28 august/9 septembrie, p. 419.

Nume	R	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
I. Ciocan[42]	GC	-	-	√	-	-	-	M	G: Năsăud; T: Viena (1871-1872) F: Budapesta (1872-1874)	Profesor
T. Cipariu[43]	GC	-	-	-	-	-	-	C	G: Blaj T: Blaj (-1825)	Preot, canonic
P. Dunca de Sajo[44]	GC	√	√	-	-	-	-	M	G: Târgu-Mureș, Sibiu, Cernăuți; L: Cluj (-1823)	Avocat
I. Fekete Negruțiu[45]	GC	-	√	-	-	-	-	C	G: Blaj T: Blaj (1831-1842)	Preot, Profesor, canonic
Ioan Florian[46]	GC	-	√	-	-	-	-	M	G: Blaj L: Sibiu (1852-1855)	Avocat
I. Gheție[47]	GC	-	√	-	-	-	-	U	G: Baia Mare T: Budapesta F.: Cluj	Profesor
I. Hossu de Kis-Nyres et Restolcz[48]	GC	√	√	-	-	-	-	M	T: Blaj	Profesor, adjunctul șefului comitatens

[42] Ovidiu Iudean, *The Romanian Governmental Representatives in the Budapest Parliament (1881-1918),* p. 109-114; Ștefan Buzilă, *Autobiografia preotului Ioan Chita din Mintiu și genealogia familiei sale*, „Arhiva Someșană", 26, Năsăud, 1939, p. 58; Gavrilă Tomi, *Ioan Ciocan la 90 de ani de la trecerea în neființă*, „Arhiva Someșană", 4, Năsăud, seria III, 2005, p. 285-290.

[43] Timotei Cipariu, *Început de autobiografie*, „Cultura Creștină", (XX) 1940, nr. 5-6, mai-iunie, p. 317-330; Augustin Bunea, *Amintirea lui Cipariu. Panegiric*, „Unirea", (XV) 1905, nr. festiv, 24 iunie, p. 200-204; Elie Dăianu, *Timotei Cipariu: la a 50-a aniversare de la moartea lui: 3 septembrie*, București, „Bucovina" I.E. Torouțiu, 1937.

[44] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, Edit. și tiparul lui W. Kraft, 1900, p. 239; Paul Dunca de Sajo a fost căsătorit de două ori: prima data cu Ana Fulea, nepoată de soră a episcopului ortodox Vasile Moga, iar a doua oară, cu Carolina Clococean, vezi: *Paul Dunca de Sajo (1799-1883)*, „Familia", (XXIV) 1888, nr. 48, 27 noiembrie /9 decembrie, p. 561.

[45] [Necrolog] *Ioan F. Negruțiu*, „Familia", (XXIV) 1888, nr. 49, 4 decembrie/16 decembrie, p. 565-566; Vasile Borgovan, *Biografia canonicului Ioanu Fekete Negruțiu dedusa din acte și scrisori originali*, Gherla, Imprimeria „Aurora" P.A. Todoranu, 1889.

[46] Iuliu Moisil, *Ioan Florian Câmpianu*, „Arhiva Someșană", 1937, nr. 21, 608-624; Ana Grama, *op. cit.*, p. 77-94; Ioan Florian a fost căsătorit cu Anastasia Matei, fiica unui mare comerciant din Sibiu, Grigore Matei. Vezi [Necrolog] *Anastasia Florian n. Matheiu*, „Familia", (XXIX) 1893, nr. 41, 10 octombrie/ 22 octombrie, p. 495; [Necrolog] *Grigoriu Matei*, „Familia", (XXVI) 1890, nr. 1, 7 ianuarie/19 ianuarie, p. 11.

[47] Kese Katalin, *Kultura es Filologia a Roman Tanszek Tortenetek Tukreben*, Budapest, Kiadja az Eötvös Loránd Tudomanyegyetem Leveltara, 1999, p. 86; Ovidiu Iudean, *The Romanian Governmental Representatives in the Budapest Parliament (1881-1918),* p. 143-144; Marin Pop, *Vicarul Alexandru Gheție (1869-1922) – o personalitatea marcantă din generația Marii Uniri*, „Caiete Silvane", 168, 2019, p. 34-37.

[48] [Necrolog] *Iosif Hossu*, „Familia", (XXXIII) 1897, nr. 35, 31 august/12 septembrie, p. 420; Nicolae Comșa, *op. cit.*, p. 82; Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. II, p. 725; Iosif Hossu a fost căsătorit cu Ilona Matskasy, vezi și [Necrolog] *Hossu Jozsef*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.fa milysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6PXP-FJ?i=239&wc=M 6W2-HMQ% 3A101521101%2C105802801 &cc=1542666).

Nume	R	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
L. Hossu [49]	GC	√	√	-	-	-	-	M	?	Judecător Curtea maghiară
A. Laday de Korossust[50]	GC	√	?	?	?	?	?	U	T: Blaj L: Târgu Mureș	Înalt funcționar
A. Lazăr[51]	GC	?	?	?	?	?	?	M	?	Înalt funcționar
I. Maior[52]	GC	?	?	?	?	?	?	?	?	Consilier școala confesională
I. Maniu[53]	GC	-	√	-	√	-	-	U	G: Blaj, Zalău L: Cluj, Budapesta, Viena	Avocat
G. Manu[54]	GC	√	√	-	-	-	-	M	G: Baia Mare, Blaj L: Cluj (1846-1848)	Avocat
A. Medan[55]	GC	√	-	-	√	-	-	M	G: Baia Mare L: Cluj (-1844)	Avocat

[49] [Necrolog] *Hossu Laszlo*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.family search.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6PX1-WV?i=253&wc=M6W2-HMQ%3A101521101%2C10580 2801&cc=154 2666; Hossu Vasile (Laszlo) a fost căsătorit cu Lazar Ilona, fiica protopolului Greco-catolic Lazăr Vasile, din Sighetu-Marmației, vezi [Necrolog] *Lazar Ilona*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6PXT-8T?i=25 6&wc=M6W2-HMQ% 3A101521101%2C1058028 01&cc=1542666.

[50] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, Sibiu, Edit. și tiparul lui W. Kraft, 1904, p. 42; George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, p. 156, 174, 344, 473; *Sciri personale. Dl. Augustin Laday*, „Familia", (XVIL) 1881, nr. 47, 28 iunie/10 iulie, p. 306; [Necrolog] *Laday Agoston*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1: S3HY-63YW-CDR?i=13&wc=M6WV-P27%3A101519301%2C101624501&cc=1542 666.

[51] George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, p. 183, 196, 270; [Necrolog] *Lazar Sandor*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6W M3VL1?i=126&wc=M6W2-9ZQ%3A101519301%2C105004701&cc=1542666;Alexandru Lazar a fost căsătorit cu Johanna Brencsan, vezi *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www. familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6WM3-VL1?i=126&wc=M6W29ZQ%3A101519301%2C 105004701&cc=1542666

[52] George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, p. 413, 414, 427; Simion Retegan, *op. cit.*, p. 66, 180, 193.

[53] Apostol Stan, *Iuliu Maniu: Naționalism și democrație: biografia unui mare român*, București, Edit. Saeculum, 1997; Necroloage. [Necrolog] *Dr. Ioan Maniu*, „Familia", (XXXI) 1895, nr. 44, 29 octombrie/10 noiembrie, p. 528.

[54] [Necrolog] *Gabrielu Manu de Boerfalva*, in *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY6QY7GNK?i=138&wc=M6WK4TL%3A10152120 1%2C102010201&cc=1542666; Iosif Badiu, *Dr. Manu Gavril de Boereni, promotorul culturii populare someșene și apărătorul limbii strămbune*, „Samus", (IV) 1999, p. 13-20; Emil Burzo, *125 de ani de la prezentarea memorandumului Curții Imperiale de la Viena. Gavril Man de Boereni*, „Astra Dejeană", (XXV) 2018, nr. 1, p. 7-10, 39-40; Gavril Manu a fost căsătorit cu Ernestina Aringer.

[55] [Necrolog] *Andreiu Medanu*, „Familia", (III) 1867, nr. 23, 4/16 iunie, p. 269; Andrei Medan a fost căsătorit cu Eleonora Pap de Copalnic Mănăștur.

Nume	R	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
T. Mihali[56]	GC	-	-	-	-	-	√	M	G: Baia Mare, Cluj L: Cluj, Târgu Mureș	Avocat
D. Moga de Felsokoher[57]	GC	√	-	-	-	√	-	M	G: Cluj, L: Târgu Mureș (-1837)	Avocat
G. Moisil[58]	GC	-	√	-	-	-	-	M	G., T.,: Blaj (1831-1840)	Preot
I. Mureșan[59]	GC	-	-	-	-	-	√	M	G: Brașov, Blaj L: Sibiu, Viena (1852-1856)	Avocat
M. Nicola[60]	GC	?	?	?	?	?	?	M	?	Avocat
Pap Leontin[61]	GC	?	?	?	?	?	?	?	?	Consilier
C. Papfalvi[62]	GC	-	√	-	-	-	-	C	G; Cluj Teologia Blaj: 1822-1825 T: Blaj (-1825)	Preot, canonic
I. Papp[63]	GC	√	-	-	√	-	-	M	G: Baia Mare, Satu Mare L: Budapesta	Avocat

[56] Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I-IV; Teodor Mihaly a fost căsătorit de două ori. Mai întâi cu Viorica Vaida. Potrivit anumitor surse Viorica Vaida ar fi fost sora omului politic Alexandru Vaida-Voevod, vezi Emil Lazăr, *Dr. Teodor Mihali. (I) Repere privind obârșia și începuturile afirmării (1855-1890)*, „Acta Musei Porolisensis", (XII) 1988, p. 817-826. În realitate, Viorica Vaida provenea dintr-o ramură a familiei Vaida, fără a fi sora lui Alexandru Vaida-Voevod, vezi Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I-IV. Cea de-a doua soție a lui Teodor Mihali a fost Eleftera Porescu, directoarea Azilului Regina Elisabeta din București, vezi *Hymen*, „Familia", (XLII) 1906, nr. 39, 3/16 decembrie, p. 466.

[57] [Necrolog] *Moga Dumitru*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HTD513QVW?i=367&wc=M6W2QWL%3A101521201%2C10522 2701&cc=1542666). A fost căsătorit cu Petronela Szebeni.

[58] *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, p. 241–245; Grigore Moisil a fost căsătorit cu Iuliana Georgiță, fiica învățătorului său de la Năsăud, Constantin Georgiță.

[59] Iuliu Moisil, *Ioachim Mureșianu*, p. 441–452; Leon Muthi, *Iacob și Ioachim Mureșanu – patronii spirituali ai școlii din Rebrișoara județul Bistrița-Năsăud*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2012. Ioachim Mureșianu a fost căsătorit de două ori: prima data cu Iulia Mureșianu, vezi: [Necrolog], „Familia", (III) 1867, nr. 1, 1/13 ianuarie, p. 11. A doua oară a fost căsătorit cu Josephina Luiza Kirtsch, vezi Pompei Raus, *Ioachim Mureșanu – Juristul Districtului autonom al Năsăudului*, „Arhiva Someșană", seria III, (XI) 2012, p. 53–65.

[60] Blaga, *Matei Nicola*, „Anuarul Societății pentru crearea unui Fond de Teatru Român", (IX) 1904-1905, p. 57-61; George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, p. 81, 83, 183, 199, 251; Matei Nicola a fost căsătorit cu Emilia Nemeș, vezi [Obituary] *Emilia Nicola*, „Familia", (XVI) 1880, nr. 35, 11/23 mai, p. 227.

[61] George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, p. 183.

[62] *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, p. 287–288; *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV. *Corespondența primită de la Papfalvi Constantin Papfalvi, Simion Mihali-Mihăilescu, Timotei Cipariu, Alexandru Șterca-Suluțiu*, eds.: Ștefan Pascu et alii, București, Edit. Minerva, 1978, p. 1-8; Constantin, Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 522.

[63] Ovidiu Iudean, *The Romanian Governmental Representatives in the Budapest Parliament (1881-1918)*, p. 189-190; Papp Iosif a fost căsătorit cu Isidora Mihalca, fiica lui Vasile Mihalca, vicecomitele Maramureșului, vezi: *Dl. Dr. Iosif Pop*, „Familia", (XIX) 1883, nr. 37, 11/23 septembrie, p. 452.

Nume	R	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
A. Pop[64]	GC	√	-	-	-	-	-	M	G: Cluj L: Budapesta (-1870)	Avocat
M. Pop de Grid[65]	GC	√	-	-	-	-	-	M	L: Cluj (1842-1846)	Avocat
P. Pop[66]	GC	-	√	-	-	-	-	C	G; Târgu Mureș T: Blaj(-1845)	Preot, canonic
S. Pop Victor[67]	GC	√	-	-	√	√	-	M	G:Beiuș L, T: Budapesta	Preot, proprietar
V. Ladislau Pop[68]	GC	√	√	-	-	-	-	M	G: Cluj (1830-1835); L (1835-1838) T: Viena; L: Târgu Mureș	Avocat
I. Rațiu[69]	GC	√	-	-	-	-	-	M	G: Cluj, Blaj T: Pesta	Avocat
N. Șerban[70]	GC	√	√	-	-	-	-	-	L; Budapesta	Avocat

[64] Ovidiu Iudean, *The Romanian Governmental Representatives in the Budapest Parliament (1881-1918),* p. 183-184; Alexandru Pop a fost căsătorit cu Boitner Katalin, vezi [Necrolog] *Boitner Katalin,* in *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://library.hungarica na.hu/hu/view/Gyaszjelentesek_ DebreceniRefKollNagykonyvtaraPAPAZ/?pg=179&layout=s

[65] Marta Cordea, *op. cit.*, p. 125–126; Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 641; Pop Matei de Grid a fost căsătorit cu Vorosmarty Fasy Sarolta, vezi [Necrolog] *Vorosmarty Fasy Sarolta,* in *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ ark:/61903/3:1:S3HY-69P7-D9Z?i=905&wc=M6WK-MPD%3A101520301%2C101803901&cc= 1542666.

[66] *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918). Dicționar*, p. 329–331; Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 128-129, 139.

[67] [Necrolog] *Sigismund Victor Pop de Șomcuta-Mare*, „Familia", (XXV) 1889, nr. 41, 8 octombrie/20 octombrie, p. 491; Marta Cordea, *op. cit.*, p. 166-185. Sigismund Victor Pop a fost căsătorit cu Rosalia Drăgan.

[68] Elie Dăianu, *Al doilea președinte al Asociațiunii: Vasile L. bar. Pop 1819-1875*; Grigore Ploeșteanu, *Canceliști târgumureșeniîn revoluția de la 1848 (XII). Vasile Ladislau Pop (1819-1875)*, în vol. *Contribuții la cunoașterea vieții culturale și politice a românilor din ținuturile mureșene,* ed. Grigore Ploeșteanu, Târgu Mureș, Edit. Veritas, 2010, p. 183–193; vezi [Necrolog] *Vasile Ladislau Pop*, „Familia", (XI), 1875, 9/21 februarie, p. 71; Vasile Ladislau Pop a fost căsătorit cu Elena Olteanu, din familia iluministului Petru Maior, vezi [Necrolog] *Anna Olteanu n. Popp Maioru*, „Familia", (XIII) 1877, nr. 31, 31 iulie/12 august, p. 371-372.

[69] Ioan Georgescu, *Dr. Ioan Rațiu (1828-1902). 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Sibiu, Tipografia Foaia Poporului, 1928; Al. Ciura, *Dr. Ioan Rațiu – Amintiri*, „Transilvania", (59) 1928, nr. 9, p. 703; Keith Hitchins, Liviu Maior, *op. cit.*. Ioan Rațiu a fost căsătorit cu Emilia Orghidan, fiica preotului Dumitru Orghidan și Revia, vezi [Necrolog] *Emilia Dr. I Rațiu*, „Transilvania", (60) 1929, nr. 3, p. 161-169.

[70] Ovidiu Iudean, *The Romanian Governmental Representatives in the Budapest Parliament (1881-1918),* p. 205–209; Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. II, p. 178, 290.

Nume	R	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
I. Șipotariu[71]	GC	-	√	-	-	-	-	-	L: Viena	Avocat
D. Sterca-Șuluțiu[72]	GC	√	-	-	√	-	-	M	L: Târgu Mureș	Avocat
I. Sterca-Șuluțiu[73]	GC	√	-	-	√	-	-	M	L: Cluj, Târgu-Mure, Budapesta	Avocat
A. Szancsali[74]	GC	?	?	?	?	?	?	M	?	Judecător
Truția Petru[75]	GC	-	√	-	-	-	-	?	L: Budapesta	Avocat
I.Tulbaș[76]	GC	?	?	?	?	?	?	?	?	Administrator civil
D. Urs de Margina[77]	GC	√	-	-	-	-	-	√	G: Năsăud	Ofițer
A. Vaida Voevod[78]	GC	√	-	-	-	√	-	M	G: Bistrița, Brașov; Md: Viena	Medic
E. Vlassa Czikudi[79]	GC	-	√	-	-	-	-	M	G: Cluj; T: Blaj (-1839)	Preot, professor, canonic
V. Vaida de Glod[80]	GC	√	-	√	-	-	-	M	G: Baia Mare L: Cluj	Avocat

[71] [Necrolog] *Ioane Șipotariu*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-6P3W7Y1?i=386&wc=M6W2Q29%3A101522301%2C1 05291101&cc=1542666;

[72] [Necrolog] *Dionisiu St. Șuluțiu de Carpeniș*, „Familia", (XXXIII) 1897, nr. 24, 15/27 iunie, p. 288; Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III. A fost căsătorit cu Iuliana Moga, vezi [Necrolog] *Iuliana St. Șiuluțiu n. Moga*, „Familia", (X) 1874, nr. 18, 5/17 mai, p. 216.

[73] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 1042.

[74] „Familia", (IX) 1873, nr. 26, 8/20 iulie, p. 307.

[75] Bujor Teculescu, *Dr. Petru Truția (1857-1928)*, „Gazeta Juridică a Transilvaniei", (II) 1944, nr. 5-10, p. 325-331; „Familia", (XVII) 1881, nr. 31, 23 aprilie/5 mai, p. 195.

[76] Vlad Popovici, *Studies on the Romanian Political elite from Transylvania and Hungary (1861-1918)*, p. 22.

[77] *Davidu baronu Ursu de Margineni*, „Familia", (IX) 1873, nr. 5, 4/16 februarie, p. 49-50; Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III. A se vedea și [Necrolog] *David Baron Urs de Margina*, în *Hungary Funeral Notices, 1840-1990*, https://www.familysearch.org/ark./61903/ 3:1:S3HT-6XP3-7WY?i=471&wc=M6WK9M3%3A101519903%2C101805401&cc=1542666.

[78] Al. Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I-IV; Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles (însemnări, memorii, scrisori)*, Cluj-Napoca, Edit. Sincron, 1993. Alexandru Vaida-Voevod a fost căsătorit cu Elena Safrano.

[79] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 1232; *Canonici, profesori și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918) Dicționar*, p. 404-407; Iosif Hossu, *Ilie Cicudi Vlassa*, „Unirea", (VI) 1896, nr. 44, 31 octombrie, p. 345-347; Vlassa Elie Czikudi a fost căsătorit cu Ana Poruț, fiica protopopului Greco-catolic de Almaș, vezi necrolog: *Ana Vlassa n. Poruțiu*, „Familia", (XXVII) 1891, nr. 2, 13/25 ianuarie, p. 23.

[80] *Ladislau Vaida*, „Familia", (IV) 1868, nr. 8, 3/15 martie, 85-86; vezi [Necrolog] *Vajda Laszlo*, în https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT6SNQCQY?i=626&wc=M6WK5 NP%3A101520701%2C104240401&cc=1542666.

Tabel no. 2. Deputații români ortodocși 1861-1918

Nume	R.	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
Aldulean Ioan[81]	O	-	√	-	-	-	-	M	G, L: Brașov Sibiu, Făgăraș L: Tg. Mureș	Avocat
Anghel Gheorghe[82]	O	-	-	-	-	?		?	L: Cluj	Avocat
Bologa Iacob[83]	O	-	-	-		-	√	M	G, L: Marpod, Sibiu L: Cluj	Avocat
Bran de Lemeny Ioan[84]	O	√	-	-	√	√	-	M	G: Zărnești L: Blaj, Sibiu L: Cluj	Avocat
Codru Drăgușianu Ioan[85]	O	√	-	-	√	-	-	?	G: Vișlea de Jos (Brașov), F: București	Scriitor
Comșa Nicolae[86]	O	-	-	-	-	-	√	M	G: Sălișle L: Sibiu, Brașov Md: Graz	Medic
Damian Petru[87]	O	-	?	-	-	-	?	M	?	Preot
Damian Vasile	O	-	?	-	-	-	?	?	?	Preot
Găetan Nicolae[88]	O	?	?	?	?	?	?	M	L: Tg. Mureș	Avocat
Hannia Ioan[89]	O	-	-	-	-	-	√	M	G, L: Sibiu (1833-1838), Cluj	Preot, Profesor

[81] Căsătorit cu Elena de Alduleanu, născută Şandru. Copii: Maria, căsătorită cu Nicolau Şustai, preşedintele judecătoriei districtuale din Făgăraş; Elena, căsătorită cu Atanasiu Cimponeriu, jude în Pesta; Ioan, Eugenia și Constantin. Eugenia s-a căsătorit cu Baltazar Munteanu, avocat în Oravița; „Familia", (VII), 1871 nr. 19, 9/21 mai 1871, p. 217-218.

[82] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. I, p. 174–175.

[83] Căsătorit cu Ana Bădilă, fiica protopopului din Miercurea Sibiului, Petru Bădilă. Din această căsătorie au rezultat trei copii: Valeriu, Ana și Maria; [Obituary] *Iacob Bologa*, „Telegraful Român", (XXXVI), nr. 56, 26 mai (7 iunie) 1888, p. 224–225; Idem, nr. 57, 29 mai (9 iunie) 1888, p. 228–229.

[84] Căsătorit cu Maria Oprea Circa, fiica unui negustor cu care a avut 10 copii, 7 băieți și 3 fete. Adrian-Horia Enescu, Gabriel-Ion Necula, *Prefecți ai hudeţului Braşov de odinioară 1919-1939*, Brașov, Edit. Libris Editorial, 2019, p. 19–21; Doina-Anca Rădoi-Dîmboianu, *Ioan Bran Pop de Lemeny et Kozla: un stejar bătrân*, Brașov, 2019.

[85] Aurel Sasu, *op. cit.*, p. 364.

[86] Căsătorit cu Rachira Boitan, cf. „Familia", (XXI), 1885, nr. 6, p. 70–71.

[87] Căsătorit cu Ana Damian. Copii: Simeon Damian, avocat, Victor Damian proprietar, Vasile Damian protopop, Octavia Mazzuchi, n. Damian; nurori: Joe Damian, n. Ciurcu, Silvia Damian, n. Albini, Aurelia Damian, n. Cepeş, văduva Elisa Damian, n. Muntean; August Mazzuchi, arhitect, ca ginere; sora: Elena Pop; „Familia", (XXXI), 1895, nr. 48, p. 575.

[88] A fost jude la Tabla Regească (Curtea de Apel) din Mureș, apoi avocat la Aiud și Brașov. Din căsătorie a rezultat o fată, Maria Aurelia Găetan, care s-a căsătorit în 1877 cu Simeon Călușiu din Sân-Martin, avocat în Mureșeni; „Familia", (XXIV), 1888, nr. 13, p. 156.

[89] Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 211; [Obituary] *Ioan Hannia*, „Transilvania", XXVIII (1897), nr. 3-4, p. 61-63; Daniela Deteșan, *Patrimoniul ecleziastic în Mărginimea Sibiului (1848-1918)*, „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica", Supliment LIX, 2020, *Actele conferinţelor Institutului de Istorie „George Barițiu" din 2018 și 2019*, p. 255–270.

Nume	R.	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
									(1838-1841) T: Viena (1841-1845)	
Hodoș Iosif[90]	O	√	√	-	-	-	-	M	G: Tg. Mureș L: Blaj, Cluj L: Padova	Avocat
Măcelariu Ilie[91]	-	-	-	-	-	-	√	M	G: Miercurea Sibiului, Sibiu L: Cluj, Sibiu L: Cluj	Avocat
Moldovan Dimitrie[92]	O	-	-	-	-	√	-	M	G, L: Zlagna Polit: Viena	Inginer
Moldovan Ioan	O	?	?	?	?	?	?	M	T: Sibiu	Preot
Moldovan Simion	O		√	-				M	T: Sibiu	Preot
Munteanu Gavril[93]	O	?	?	?	?	?	?	M	L: Alba Iulia,F, L: Cluj	Profesor
Orbonaș Mihail[94]	O	√	-	-	-	√	-	M	L: Tg. Mureș	Avocat
Panțu Constantin[95]	O	?	?	?	?	?	?	?	G, L: Brașov L: Cluj, Pesta	Avocat
Petco Lazăr[96]	O					√		M	G, L: Băița L: Pesta	Avocat
Popea Nicolae[97]	O	-	√	-	-	-	-	C	G, L: Brașov și Blaj L: Cluj (1843-1846) T: Viena, (1846-1848)	Episcop
Popovici Barcianu Servian[98]	O	-	√	-	-	-	-	M	L: Tg. Mureș	Avocat
Pușcariu	O	-	√	-	-	-	-	M	G: Sohodol,	Jurist

[90] Căsătorit cu Ana Balint, fiica omului politic de la 1848 Simion Balint, cu ascendență nobiliară, a avut trei băieți: Enea, Alexandru, Nerva, în Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. II, p. 708-709.

[91] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 155; Dumitru Suciu, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu (1867-1891)*, București, Editura Albatros, 2002. A fost căsătorit cu Judita Măcelariu (1838-1885).

[92] Botezan, *Dimitrie Moldovan – fiu al Devei. Rolul lui în viața politică a Transilvaniei din perioada 1848-1867*, „Sargeția", XXV/1 (1992-1994), p. 567-621; Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 314.

[93] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 345.

[94] [Necrolog] *Mihail Orbonaș*, „Familia", (XXXV), 1889, nr. 7, 14/26 februarie, p. 83.

[95] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 519.

[96] Dan Demșa, *op. cit.*, p. 399-421.

[97] Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 373–374; Tulbure, *Episcopul Nicolae Popea*, „Revista Teologică", II (1908), nr. 7-8, p. 277–280; Gheorghe Naghi, *Episcopul Nicolae Popea împotriva dualismului austro-ungar*, „Mitropolia Banatului", XXXVI (1986), nr. 4, p. 83–93.

[98] [Necrolog], „Familia", (XXIV), 1888, nr. 32, p. 372.

Nume	R.	Origine socială						SC	Studii	Profesie
		N	P	Prof.	FC	Propr.	Ț	CB/ C/N		
Ioan[99]									Brașov, Sibiu L: Brașov, Cluj L: Sibiu	
Rațiu Ioan[100]	O	-	-	?	?	?	?	?	?	Preot Profesor
Roman George	O	?	?	?	?	?	?	?	?	Preot
Russu (Oros) Ioan	O	√	√	-	-	√	-	M[101]	G: Valea Nirajului, Târgu Mureș L: Cluj L: Tg. Mureș	Avocat
Șaguna Andrei[102]	O	-	-	-	-	√	-	C	G, L: Miskloc, Pesta (1826); F, L, Pesta (1826-1829) T: Vârșeț (1829)	Episcop
Strevoiu Nicolae[103]	O	-	-	-	√	?	?	M	L: Pesta	Avocat
Tincu Avram	O	?	?	?	?	?	?	M	L	Avocat
Vlad Aurel[104]	O	-	-	-	√	-	-	M	G, L: Orăștie L: Budapesta	Avocat

Legenda tabelelor:

Religie: R
Nobil: N
Preot: P
Profesor: Prof.
Funcționar civil: FC

[99] Constantin Diaconovich, *Enciclopedia română*, vol. III, p. 698.

[100] Mihaela Petian, *„Telegraful Român" în lupta pentru apărarea limbii române (1853-1900)*, Iași, Edit. Adenium, 2016, p. 50, 58.

[101] S-a căsătorit cu Elena Covaciu din localitatea Reghinul săsesc la 7 februarie 1859, având-i ca nași pe Ioan Pop Maier și Eliza Botta cf. Nicolae Dumbrăvescu, *Ioan Oros alias Rusu o viață, o istorie, un destin*, Târgu Jiu, Edit. Academcia Brâncuși, 2013, p. 60-78.

[102] Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 469–471; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, Sibiu, Edit. Arhiepiscopiei Sibiului, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1911; Keith Hitchins, *Orthodoxy and Nationality. Andrei Șaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846-1873*, London, Harvard University Press, 1977.

[103] [Necrolog] *Nicolae Strevoiu*, „Familia", (XXXII), 1896, nr. 25, p. 299.

[104] Tatăl lui, Alexandru Claudiu Vlad, secretar în magistratura orașului Orăștie, era căsătorit cu Aurelia, fiica lui Gheorghe Barițiu, istoric, publicist, fost deputat în Dieta Transilvaniei. Claudiu moare la 25 de ani lăsând în urmă 3 copii: Victoria, Aurel și Alexandru. S-a căsătorit cu Ana Iancu (născută Adamovici), fiica unui proprietar bogat din Bobâlna. Pentru amănunte vezi Valentin Orga, *Aurel Vlad. Istorie și destin*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2001; Dumitru Suciu, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu (1867-1891).*